

ЕКСПОРТ ЗЕРНА В НОВІТНІЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

І. А. АРТЕМЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. *Мета статті* полягає в дослідженні стану експорту зерна в новітній господарській стратегії України. **Методика дослідження.** *Вирішення поставлених у статті завдань* здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення, діалектичного підходу. **Результати.** *У статті досліджено сучасний стан експорту зерна на світові ринки й обґрунтовано необхідність змін у зерновому балансі країни, які визначаються завданнями продовольчої безпеки та трансформації сировинного характеру національного господарства України в інноваційну економіку.* **Практична значущість результатів дослідження.** *Дослідження розглянутої у статті проблеми дозволяє зробити такі висновки: подальше нарощування виробництва зерна має ґрунтуватися на зростанні родючості сільськогосподарських земель; у зростаючому обсязі балансу зерна задоволення внутрішніх потреб повинно набути пріоритетного значення в експортній політиці держави й регулюватися податковим законодавством і ліцензійними обсягами експорту; зерновий експорт має здійснюватися в межах політики переходу від сировинної до інноваційної стратегії розвитку національного господарства.*

Ключові слова: зернове господарство, експорт зерна, продовольча безпека, світові ринки, внутрішній ринок, харчова промисловість, тваринництво, митна політика.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Упродовж століть виробництво зерна в Україні та його обіг на внутрішньому й зовнішніх ринках значною мірою визначали розвиток національного господарства та формування ментальності українського народу як хліборобської нації. Така його роль зберігається і в сучасному розвитку економіки країни, у якій зернове виробництво є не тільки провідною галуззю аграрного сектора та харчової промисловості, а й має визначальний вплив на забезпечення продовольчої безпеки та досягнення позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу країни (за підсумками дев'яти місяців 2016 року українськими експортерами на зовнішні ринки було поставлено зерна на суму 10,4 млрд дол. США, що становило 40,2 % всього експорту держави [1]). Разом із цим упродовж постсоціалістичного трансформаційного періоду в Україні склалася сировинна система господарювання, у якій природні та первинні

виробничі ресурси, у тому числі зерно, спрямовуються не на потреби внутрішнього ринку, а на експорт, що призводить до звуження внутрішнього ринку, спаду виробництва та зубожіння народу. Лише останнім часом на політичному рівні знайшли проголошення наукові висновки провідних учених країни про негативність сировинної стратегії господарювання і переходу до інноваційної економіки. Саме тому обґрунтування новітньої стратегії експорту зерна є проблемою, досліджуваною в запропонованій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Надважлива роль зернового господарства в економіці та соціальному житті країни зумовлює актуальність наукового дослідження його сучасного стану та перспектив розвитку. Так, розвитку виробництва зерна та внутрішнього зернового ринку присвячені монографії та статті С. М. Чмиря [2], В. М. Ганганова [3], П. Т. Саблука, О. Г. Шпикуляка [4], П. І. Гайдучього [5], В. А. Носенка, В. І. Чередника [6], М. Ф. Плотнікова [7] та інших учених. Ство-

рення потужного ринку зерна, яке з багатьох причин не реалізується в національному господарстві, має наслідком випереджаючий, у порівнянні з виробництвом, експорт зернових культур на світові ринки. Зі зрозумілих причин це явище стало актуальним і у вітчизняних дослідженнях світового господарства, результати яких опубліковані у працях В. О. Точиліна [8], В. Р. Сіденка [9], І. В. Клименка, О. А. Федірка та І. В. Уса [10], Т. О. Осташко, Л. Ю. Волощенко-Холди [11], І. В. Кобута [12], М. О. Кизима, І. Ю. Матюшенка [13; 14], Ю. М. Маханьової [15] та інших дослідників. Особливу увагу вищеназвані вчені приділяють питанням економічної ефективності українського експорту зернових культур на європейській та інші ринки в умовах вступу до СОТ і створення зони вільної торгівлі з ЄС. Головним висновком їх досліджень є безумовна позитивна оцінка нарощування обсягів та ефективності експорту зерна, який розглядається в їх працях як одна з найважливіших умов внутрішнього розвитку господарства України та його включення у світові економічні процеси.

Формування цілей статті (постановка завдання). Виключно позитивна оцінка нарощування обсягів зернового експорту, яка утвердилася в наукових дослідженнях із кінця 90-х років минулого століття, стала суперечити висновкам провідних учених про неефективність сировинної економіки та приречення країн, які не можуть вийти за її межі, на постійну відсталість. Такими, зокрема, є застереження Ю. М. Пахомова, що внаслідок глобалізації постсоціалістичні країни зіштовхнулися із проблемою: або бути поглинутим передовими країнами, або мобілізуватися, актуалізуючи цінності культури, і перемогти [16, с. 5–6, 8] та В. Р. Сіденка, який вважає, що подолання відсталості лежить на шляху перетворення національного господарства із сировинного придатку передових країн в інноваційну економіку, яка входить до глобального ринку як рівноправний партнер та отримує не сировинну, а інноваційну ренту відзначав учений, існуюча в Україні. Як сировинна модель економіки (в якій зростаючий експорт зерна є однією з найважливіших складових) не є оптимальною, з точки зору задач моделі ендогенного розвитку, і включає в себе всі типові вади, характерні для слаборозвинених країн у глобалізованому світі [9, с. 149–150].

Вищенаведені висновки провідних учених про необхідність відмови від сировинної моделі господарства й переходу до інноваційної стосовно зернової галузі отримали розвиток у статті І. Кузнецової, у якій робляться висновки про необхідність переорієнтації стратегічного вектора розвитку зернової галузі України на першочергове задоволення потреб внутрішнього ринку [17]. Проте, незважаючи на наукові обґрунтування неефективності сировинної економіки аж до останнього часу, вони традиційно не сприймаються в господарській практиці та економічній політиці держави. Більше того, у висновках наукових досліджень та політичній риторичі як і раніше панують позитивні оцінки постійного нарощування обсягів експорту зерна. Деякий оптимізм у цьому питанні викликає розроблювана урядом Національна експортна стратегія [18] та промова Прем'єр-міністра України В. Гройсмана на зустрічі з аграріями Херсонщини, у якій вказується на необхідність поглиблення переробки зерна, насичення ним і продукцією його переробки внутрішнього ринку та тваринництва, а також створення за рахунок цього доданої вартості, яка має стати основою економічної ефективності експорту зернових на світових ринках [19]. Проте, постійно зростаючі обсяги зернового експорту, їх виключно позитивна оцінка засвідчують про необхідність подальшого дослідження зазначеної проблеми та створення «критичної маси» доказів, які б змусили поглянути на неї по-новому як виробників, так і політиків.

З огляду на наявну проблему – надмірні обсяги експорту зерна на світові ринки та його економічну неефективність – у статті ставиться питання обґрунтування необхідності новітньої стратегії держави й виробників у зернової галузі, що полягає у пріоритетному підпорядкуванні її розвитку внутрішнім господарським потребам і підвищенні результативності експортної діяльності на світових ринках. Під час обґрунтування цих завдань ми виходимо не тільки з висновків вищеназваних вітчизняних учених, а й результатів досліджень шляхів досягнення конкурентоспроможності у глобальних галузях [20, с. 332–358], яка не можлива на світових ринках зерна без стабільного інноваційного розвитку його виробництва та споживання на внутрішньому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Найбільш важливим джерелом досягнення глобальності вітчизняного зернового господарства є стабільне виробництво такого обсягу зерна, який становить суттєву частку його світового ринку та може бути гарантовано поставленим на нього після забезпечення продовольчої безпеки країни й інших внутрішніх потреб. Як свідчать дані табл. 1, обсяги виробництва зерна

в Україні є нестабільними та значною мірою визначаються погодними факторами. Те ж слід сказати і про обсяги його експорту.

Протягом 2014–2016 рр. маркетингових років різниця обсягів у виробництві зерна становила понад 6 млн т, а експорту – понад 4 млн т [21–22]. Уже ці дані, що лежать на поверхні аналізу процесу, свідчать про нестабільність зернової галузі України, залежність її розвитку від погодних умов і низький рівень агротехнічних інновацій виробництва.

Таблиця 1

Виробництво зерна в Україні у 2011–2012, 2015–2016 маркетингових роках
[розроблено автором на основі [21–22]]

Показник	Маркетинговий рік		Зміни, у натуральних обсягах
	2011–2012	2015–2016	
Валовий збір, млн т:	56,7	66,0	+9,3
пшениці, млн т	22,3	26,0	+3,7
жита, тис. т	579,0	391,5	-187,5
ячменю, млн т	9,1	9,4	+0,3
вівса, тис. т	506,0	499,0	-7,0
кукурудзи, млн т	22,8	28,0	+7,2

Якщо ж узяти до уваги інші процеси, що прямо й опосередковано впливають на її експортні можливості, то слід визнати, що зернова галузь України може мати ознаки глобальності лише в перспективі. Досягнення такого стану зернової галузі можливе лише завдяки інноваційним технологіям, здатним забезпечити великі обсяги виробництва, його конкурентоспроможність та отримання інноваційної ренти на внутрішньому та глобальному ринках. Тобто, експортна стратегія зернової галузі визначається, по-перше, обсягом виробництва зерна, по-друге, – нижчою собівартістю, ніж у передових аграрних країнах, а також внутрішнім споживанням хліба та хлібобулочних продуктів (далі – ХБП) населенням, потребами тваринництва та харчової промисловості. Проте, ця, здавалося б, добре зрозуміла формула економічно та суспільно ефективної експортної зернової стратегії перестає бути такою, коли справа доходить до її практичної реалізації в зерновому балансі країни після збору урожаїв зернових культур. Фактично з усіх вищеназваних складових, що обмежують експорт зерна в Україні, відносно задоволеною є лише потреба, яка визначається продовольчою

безпекою на рівні запобігання соціально-політичній нестабільності внаслідок голоду. Щоправда, останнім часом спостерігається значне скорочення виробництва хліба та ХБП на підприємствах, які мають статус юридичної особи. Так, якщо у 2012 р. обсяг виробництва цих товарів становив 1 577,4 тис. т, що в розрахунку на душу населення становило 34,6 кг, то у 2015 р. – 1 192,5 тис. т та 27,8 кг відповідно. Така ж тенденція, що супроводжується постійним зростанням цін на хліб і ХБП, спостерігалася і в останні роки [21]. Ці дані спростовують висновки про скорочення споживання хліба і ХБП в Україні внаслідок демографічних причин і свідчать, що воно значною мірою викликане економічними причинами, особливо надмірними обсягами експорту зерна, що породжує високі ціни на нього на внутрішньому ринку. Особливо наглядно це видно під час співставлення вищенаведених показників із нормами річного споживання хліба та ХБП, які визначені у споживчому кошику українця на 2017 р. Ними встановлено, що доросла людина впродовж року споживає 39 кг житнього і 62 кг пшеничного хліба, 4 кг макаронних виробів та 6,6 кг круп рису, пшона, гречки тощо

[23]. Отже, понад дві третини хліба і ХБП виробляється в домашніх господарствах, що є наслідком монополізації регіональних ринків великими виробниками хліба та ХБП із метою отримання додаткових прибутків шляхом постійного підвищення цін на власну продукцію.

Обмеженість обсягів виробництва борошно-мельно-круп'яної, а відтак і хлібопекарської галузей, передусім, зумовлена митною політикою держави, яка спрямовується не на насичення внутрішнього ринку зерном, зменшення його вартості й розвиток вищеназваних харчових галузей, а на задоволення інтересів великих агрохолдингів, компаній, що монополізували логістику експорту зерна, державних чиновників і митників, які отримують доходи від перевезення, видачі експортних ліцензій та митного оформлення зернового експорту. Очевидно, що найбільшу зацікавленість в експорті зерна мають компанії, які отримують від нього виручку в іноземній валюті, вартість якої постійно зростає внаслідок неперервної девальвації гривні.

Реалізація зерна на внутрішньому ринку для задоволення потреб населення у ХБП є найбільш важливим завданням забезпечення продовольчої безпеки країни, його вирішення потребує розв'язання багатьох проблем. Перша з них полягає в нарощуванні виробництва обсягів зерна, достатніх для задоволення продовольчої безпеки. За розрахунками, лише для досягнення виробництва ХБП вітчизняними підприємствами харчової галузі на рівні забезпечення норми його споживання, передбаченого у споживчому кошику, потрібно збільшити обсяг використовуваного ними зерна у 3,5 рази. Проте, щоб це відбулося, потрібно демонополізувати виробництво хліба і ХБП, наситити зерновий ринок і досягти, за рахунок цього, зниження вартості зерна та його доступності для новостворюваних малих і середніх підприємств, особливо в провінції, у якій забезпечення хлібом переважно натуралізоване в домашніх господарствах. Крім того, присвоюючи собі роль «хлібниці Європи», Україні потрібно започаткувати та нарощувати експорт випеченого хліба й різноманітних хлібопродуктів, як це роблять хліборобні підприємства Литви на основі розробленого ними та схваленого ЄС і СОТ Технічного регламенту щодо технічних характеристик, виробництва та презентації (реклами) хліба та хлібобулочних виробів [24].

Очевидно, що вирішення цього завдання повинно здійснюватися не шляхом обмеження експорту зерна, а збільшенням його виробництва на основі використання передової агротехніки землеробства.

Ще більшою мірою зміст новітньої стратегії зернового експорту визначається потребами розвитку тваринництва та м'ясо-молочної промисловості, у якій зерно виступає однією з найбільш вагомих складових отримання додаткової вартості, а сама продукція галузі – найважливішою засадою продовольчої безпеки. Про масштаб цієї проблеми свідчить скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин майже в чотири рази впродовж 1991–2015 рр. Якщо в 1991 р. поголів'я худоби становило 57, а птиці – 243 млн голів, то у 2015 р. – 14 та 209 млн голів відповідно [25]. Зрозуміло, що головною причиною такого стану тваринництва стала руйнація організаційних і технічних умов його ведення під час трансформації колективних підприємств у сучасні форми агробізнесу. Не вдаючись до аналізу цих причин та завдань щодо відродження вітчизняного тваринництва на базі м'ясо-молочних підприємств, кооперативів і фермерських господарств, відзначимо, що для сучасного розвитку тваринництва в Україні наявні сприятливі економічні умови. Найбільш суттєва з них полягає в тому, що ринкова ціна на м'ясо – у 4–4,5 рази вища від вартості витраченого зерна при відгодівлі тварин [26].

Поєднання економічних умов із завданнями щодо наповнення внутрішнього ринку вітчизняними продуктами тваринництва та м'ясо-молочної галузі впирається у вирішення дилеми: або значно наростити обсяги виробництва зерна, достатні для його рекордного експорту й задоволення потреб внутрішнього ринку, або ж скоротити в зерновому балансі експортну квоту та збільшити частку, спрямовану на потреби розвитку тваринництва. Розглянемо обидва варіанти. На думку міністра аграрної політики та продовольства України Т. Кутового, висловленою на Глобальному форумі із продовольства й сільського господарства в м. Берлін (січень, 2017 р.), тільки за рахунок відновлення і розвитку зрошувальних систем в Україні будуть створені умови для збільшення обсягів вирощування зерна до 100 млн т на рік (удвічі), що дозволить забезпечити продовольством

400–500 млн людей. За умови виділення на ці цілі Світовим банком 1,5–2 млрд дол. США інвестицій, уважає міністр, уже у 2021 р. будуть відновлені поливи на 500–550 тис. га, що дозволить вирощувати додатково до 20 млн т зерна щорічно [27]. Іншим резервом зростання обсягів виробництва зерна та збереження або нарощування його експорту за повного забезпечення в його потребі тваринницької галузі, а відтак споживання населенням м'яса й м'ясопродуктів відповідно до фізіологічної норми, є упровадження інноваційних методів землеробства. Такі можливості, хоча вони використані не повною мірою, в Україні є, і саме завдяки їх упровадженню врожайність зернових упродовж 2000–2016 рр. зросла з 19,4 до 43,9 ц з одного гектара. В останні чотири роки вона стабілізувалася між показниками 40,6 (2013 р.) і 43,9 (2016 р.), що дозволило зібрати у 2016 р. з 14,3 млн га 66 млн т збіжжя проти 24,5 млн т з 12,6 млн га у 2000 р. [28]. Проте, якщо взяти до уваги, що врожайність зернових у Німеччині, де вони вирощуються за ефективного використання інноваційних технологій, коливається між 61,8 (2007 р.)–80,5 ц з гектара (2014 р.) [29], то можливо спрогнозувати досягнення цього показника в Україні на рівні 80–90 ц з гектара та збільшення виробництва зерна до 114,4–128,7 млн т.

Зважаючи на важливість усвідомлення вищеназаних перспектив розвитку виробництва й експорту зерна в майбутньому, сучасна стратегія зернового експорту має будуватися на реальних досягненнях і науково обґрунтованих вимогах до балансу зерна у країні, які полягають у необхідності першочергового задоволення потреб у ньому вітчизняними хлібопекарськими підприємствами, тваринницькими й домашніми господарствами. При цьому його потреби у тваринництві є досить значними та їх урахування має визначальний вплив на експортну зернову стратегію. Так, згідно з нормами споживчого кошика річне споживання м'яса повинно включати близько 50 кг (16 кг яловичини, 8 кг свинини, 14 кг м'яса птиці, 2 кг сала і 9 кг ковбас) [23]. Однак, за оцінками експертів, раціональна норма споживання м'яса повинна становити 80 кг/рік на душу населення. За розрахунками, обсяг його виробництва для задоволення потреб 42,8 млн українців (станом на

1.01.2016 р.) на рівні норм споживчого кошика повинен становити 2,1 млн т, а експертних норм – 3,4 млн т. У той же час, реальне споживання м'яса в Україні протягом 2014 р. становило 52 кг, а у 2015 р. скоротилося на 4 % – до 50 кг. Крім цього, усе більшим попитом користуються дешеві види м'яса та ковбасних виробів. Майже 50 % у структурі споживання м'яса становить курятина [30].

Вищенаведені дані свідчать, що вирішення проблеми розвитку тваринництва та м'ясомолочної галузі, а в кінцевому підсумку – забезпечення високого рівня життя народу, потребує значних змін у балансі зерна країни в напрямку зростання частки, що використовується у тваринництві. Здійснення цієї пропозиції потребує суттєвих змін у співвідношенні внутрішнього споживання зерна та його експорту, яке згідно із прогнозним балансом попиту та пропозиції зернових культур на 2015–2016 маркетинговий рік, розробленим Департаментом стратегії та економічного розвитку Мінагропроду України визначалося пропорцією 24,2 млн т (внутрішнє споживання) до 38,8 млн т (експорт). За розрахунками, для забезпечення виробництва та споживання хліба, ХБП, м'яса та м'ясопродуктів на рівні науково обґрунтованих фізіологічних норм у цьому балансі необхідно було б збільшити витрати зерна: на харчові потреби людей – із 6,1 млн т (8,6 %) до 10 млн т (14,1 %), а на корм худобі – із 13,8 млн т (19,4 %) до 25–30 млн т (35,3–42,4 %) у загальному балансі зерна 70,8 млн т, включно з перехідними залишками попереднього маркетингового року [31]. Це означає, що співвідношення між внутрішнім споживанням зерна та його експортом у 2015–2016 маркетинговому році мало б становити 39,3–44,3 млн т (внутрішнє споживання) до 31,5–26,5 млн т (експорт).

Інші аргументи на користь перегляду політики, яку І. О. Кузнецова визначає як вектор «голодного експорту» [17], полягають у тому, що перегляд балансу зерна на користь першочергового й повного задоволення потреб внутрішнього ринку, крім забезпечення продовольчої безпеки країни, дозволить суттєво вплинути на економічну ефективність землеробства, скорочення безробіття та створення самодостатньої господарської інфраструктури національного господарства в частині харчової промисловості.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Дослідження розглянутої у статті проблеми дозволяє зробити такі висновки: по-перше, подальше нарощування виробництва зерна має здійснюватися на основі зростання родючості сільськогосподарської землі шляхом повсюдного застосування сучасних агротехнічних технологій, меліорації та органічного землеробства; по-друге, у зростаючому обсязі балансу зерна задоволення внутрішніх потреб, які визначаються повним забезпеченням населення продовольством на рівні науково обґрунтованих фізіологічних норм, повинно набути пріоритетного значення в експортній політиці держави й регулюватися податковим законодавством і ліцензійними обсягами експорту; по-третє, зерновий експорт має здійснюватися в рамках політики переходу від сировинної до інноваційної стратегії розвитку національного господарства. Замість необробленого зерна в ньому слід постійно нарощувати частку борошна, хліба і ХБП та отримувати від цього додаткові прибутки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україна встановила рекорд з експорту зерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espreso.tv/news/2017/01/04/ukrayina_vstanovyla_rekord_z_eksportu_zerna (дата звернення: 17.02.2017). – Назва з екрана.
2. Чмирь С. М. Формування та розвиток зернового ринку України / С. М. Чмирь. – Київ : Аграрна наука, 2007. – 376 с.
3. Ганганов В. М. Формування зернового комплексу регіону / В. М. Ганганов. – Одеса : ІПРЕЕД, 2008. – 311 с.
4. Саблук П. Т. Фінансові проблеми розвитку ринку зерна в Україні / П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 69–75.
5. Гайдуцький П. І. Нелегко освоювати цивілізований ринок зерна / П. І. Гайдуцький // Зерно і хліб. – 2004. – № 1. – С. 4–6.
6. Носенко В. А. Сучасний стан виробництва зерна та розвиток інфраструктури регіонального ринку / В. А. Носенко, В. І. Чередник // Економіка АПК. – 2004. – № 4 (114). – С. 125–129.
7. Плотнікова М. Ф. Розвиток підприємств зернопродуктового комплексу в сучасних умовах / М. Ф. Плотнікова // Економіка АПК. – 2005. – № 9. – С. 35–41.
8. Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ: кон'юнктура та інтеграція / за ред. проф. В. О. Точиліна. – Київ : НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. – 2012. – 552 с.
9. Сиденко В. Р. Глобалізація – європейська інтеграція – економічне розвиток: українська модель : [у 2 т.] / В. Р. Сиденко. – Київ : Феникс, 2008. – Том 1. Глобалізація и економічне розвиток. – 376 с.
10. Клименко І. В. Три роки членства в СОТ: тенденції зовнішньої торгівлі України у посткризовий період : аналітична доповідь / І. В. Клименко, О. А. Федірко, І. В. Ус. – Київ : НІСД, 2011. – 72 с.
11. Осташко Т. О. Надзвичайні заходи СОТ для захисту ринків агропродовольчих товарів / Т. О. Осташко, Л. Ю. Волощенко-Холда. – Київ : НАН України, Ін-т екон. та прогнозів., 2011. – 224 с.
12. Кобута І. В. Аграрні аспекти створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС / І. В. Кобута // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 31–38.
13. Оцінка можливостей розширення і заміщення ринків збуту для продукції підприємств реального сектора України / за заг. ред. М. О. Кизима, І. Ю. Матюшенка, Ю. М. Маханьової та ін. – Харків : ВД «ІН-ЖЕК», 2014. – 280 с.
14. Оцінка наслідків членства України у Світовій організації торгівлі / за заг. ред. М. О. Кизима, І. Ю. Матюшенка; Ю. М. Маханьової та ін. – Харків : ВД «ІН-ЖЕК», 2014. – 212 с.

15. Маханьова Ю. М. Визначення компаративних переваг експорту продукції агропромислового сектору України в умовах членства в СОТ та асоціації з ЄС / Ю. М. Маханьова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право : науковий журнал УДУФМТ. – 2014. – № 5–6. – С. 46–60.
16. Пахомов Ю. Біфуркаційний стан світосистемного ядра напередодні зміни світових лідерів / Ю. Пахомов // Економіка України. – 2008. – № 4. – С. 4–14.
17. Кузнецова І. Ринок зерна України: тенденції та стратегічний вектор розвитку / І. Кузнецова // Економіст. – 2010. – № 10. – С. 10–12.
18. Микольская: В Украине скоро будет создана Национальная экспортная стратегия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://112.ua/obshchestvo/mikolskaya-v-ukraine-skoro-budet-sozdana-nacionalnaya-eksportnaya-strategiya-356732.html> (дата звернення: 21.12.2016). – Назва з екрана.
19. Гройсман агітує аграріїв змінити підхід до експорту [Електронний ресурс] // Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ». – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2118368-grojsman-agitue-agrariiv-zminiti-pidhid-do-eksportu.html> (дата звернення: 21.12.2016). – Назва з екрана.
20. Портер М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер ; пер. с англ. – 4-е изд. – Москва : Альпина Паблицер, 2011. – 453 с.
21. В Україні різко скорочується споживання хліба [Електронний ресурс] // Слово і Діло. – Режим доступу: <http://www.slovoidilo.ua/2016/12/01/novyna/ekonomika/v-ukrayinirizko-skorochuyetsya-spozhyvannya-xliba> (дата звернення: 26.02.2017) – Назва з екрана.
22. Україна у 2015/2016 МР наростила експорт зерна на 13,5 % [Електронний ресурс] // Економічні новини України – корупційні скандали. – Режим доступу: <http://market.korupciya.com/2016/07/16/ukrayina-u-2015-2016-mr-narostila-eksport-zerna-na-13-5/> (дата звернення: 1.03.2017). – Назва з екрана.
23. Уряд змінив споживчий кошик [Електронний ресурс] // Корреспондент. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3769208-uriad-zminyv-spozhyvchyikoshyk> (дата звернення: 17.02.2017). – Назва з екрана.
24. Відомості країн-членів СОТ. Інформаційний бюлетень Вип. 44, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chamber.sn.ua/files/2014-Issue_44.pdf (дата звернення: 26.02.2017). – Назва з екрана.
25. Павленко О. Міністр агрополітики: успіх українського тваринництва в ринковому регулюванні та держпідтримці [Електронний ресурс] / О. Павленко // РБК-УКРАЇНА. – Режим доступу: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/uspeh-ukrainskogo-zhivotnovodstva-rynochnoe-1453804228.html> (дата звернення: 1.03.2017). – Назва з екрана.
26. Рецепт виживання для тваринників фермерських [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.4sg.com.ua/news.php?n=240449> (дата звернення: 17.02.2017) – Назва з екрана.
27. При условии восстановления и развития оросительных систем Украине сможет выращивать 100 млн т зерна [Електронний ресурс] // УкрАгроКонсалт. – Режим доступу: <http://www.ukragroconsult.com/news/pri-uslovii-vosstanovleniya-i-razvitiya-orositelnyh-sistem-ukraine-smozhet-vyraschivat-100-mln-t-zerna-kutovoї> (дата звернення: 7.03.2017) – Назва з екрана.
28. Маслак О. Ринок зерна врожаю 2016 року [Електронний ресурс] / О. Маслак // Пропозиція – Головний журнал з питань агробізнесу. – 2016. – Режим доступу: <http://propozitsiya.com/ua/rynok-zerna-vrozhayu-2016-roku> (дата звернення: 21.12.2016) – Назва з екрана.
29. Урожайность зерновых – Германия (1960–2015) [Електронний ресурс] // TrendEconomy. – Режим доступу: <http://data.trendeconomy.ru/>

indicators/ Cereal_Yield/Germany (дата звернення: 26.02.2017). – Назва з екрана.

30. Ринок м'яса в Україні: підсумки 2015 року, погляд у майбутнє [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ait-magazine.com.ua/news/rinok-myasa-v-ukrayini-pidsumki-2015-roku-poglyad-u-maybutnie> (дата звернення: 21.12.2016). – Назва з екрана.
31. Баланси попиту і пропозиції основних видів продовольчих ресурсів частина II станом на 01.11.2016 [Електронний ресурс]. // Українська зернова асоціація. – Режим доступу: <http://uga-port.org.ua/balansy-zerna/balansy-mrg/balansi-popitu-propozits-osnovnikh-vid-v-prodovolchikh-resurs-v-chastina-s> (дата звернення: 21.12.2016). – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Ukraina vstanovyla rekord z eksportu zerna [Ukraine set a record with grain exports]. (2017). http://espreso.tv/news/2017/01/04/ukrayina_vstanovyla_rekord_z_eksportu_zerna. Retrieved from http://espreso.tv/news/2017/01/04/ukrayina_vstanovyla_rekord_z_eksportu_zerna (accessed 17 February 2017) [in Ukrainian].
2. Chmyr, S. M. (2007). *Formuvannia ta rozvytok zernovoho rynku Ukrainy [Formation and development of the grain market of Ukraine]*. Kyiv: Ahrarna nauka [in Ukrainian].
3. Hanhanov, V. M. (2008). *Formuvannia zernovoho kompleksu rehionu [Formation of the grain sector in the region]*. Odesa: IPREED [in Ukrainian].
4. Sabluk, P. T. & Shpykuliak, O. H. (2008). Finansovi problemy rozvytku rynku zerna v Ukraini [Financial problems of the grain market development in Ukraine]. *Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex*, 12, 69–75 [in Ukrainian].
5. Haidutskyi, P. I. (2004). Nelehko osvoiuvaty tsyvilizovanyi rynek zerna [It is not easy to develop a civilized market of grain]. *Zerno i khlib – Grain and bread*, 1, 4–6 [in Ukrainian].
6. Nosenko, V. A., & Cherednyk, V. I. (2004). Suchasnyi stan vyrobnytstva zerna ta rozvytok infrastruktury rehionalnoho rynku [The modern state of grain production and infrastructure development of the regional market]. *Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex*, 4 (114), 125–129 [in Ukrainian].
7. Plotnikova, M. F. (2005). Rozvytok pidpriemstv zernoproduktovoho kompleksu v suchasnykh umovakh [The development of enterprises of grain products complex in modern conditions]. *Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex*, 9, 35–41 [in Ukrainian].
8. Tochylin, V. O. (Eds.). (2012). *Rynky realnoho sektora ekonomiky Ukrainy v instytutsionalnomu seredovyshchi SOT: kon'iunktura ta inte-ratsiia [The markets of the real sector of economy of Ukraine in the institutional environment of the WTO: analysis and integration]*. Kyiv: NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prohnozuv. [in Ukrainian].
9. Sidenko, V. R. (2008). *Globalizacija – evropejskaja integracija – ekonomicheskoe razvitie: ukraïnskaja model' [Globalization – European integration – Economic development: Ukrainian model]*. (Vols. 1–2). Kiev: Feniks. [in Russian].
10. Klymenko, I. V., Fedirko, O. A. & Us, I. V. (2011). *Try roky chlenstva v SOT: tendentsii zovnishnoi torhivli Ukrainy u postkryzovyi period: analitychna dopovid [Three years of membership in WTO: trends in foreign trade of Ukraine in post-crisis period: analytical report]*. Kyiv: NISD. [in Ukrainian].
11. Ostashko, T. O., & Voloshchenko-Kholda, L. Iu. (2011). *Nadzvychnaini zakhody SOT dlia zakhystu rynkiv ahroprodovolchyykh tovariv [Emergency measures WTO to protect the markets of agrifood products]*. Kyiv: NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prohnozuv. [in Ukrainian].
12. Kobuta, I. V. (2010). *Ahrarni aspekty stvoren-nia zony vilnoi torhivli mizh Ukrainoiu ta YeS*

- [The agricultural aspects of the creation of a free trade zone between Ukraine and the EU]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of Economics*, 4, 31–38 [in Ukrainian].
13. Kyzym M. O., Matiushenko, I. Iu., Makhanova et al. (Eds.). (2014). *Otsinka mozhyvostei rozshyrennia i zamishchennia rynkiv zbutu dlia produktsii pidpriemstv realnoho sektoru Ukrainy [Estimation of expansion options and replacement markets for products of the real sector of Ukraine]*. Kharkiv: VD «INZhEK» [in Ukrainian].
  14. Kyzym, M. O., Matiushenko, I. Iu., Makhanova et al. (Eds.). (2014). *Otsinka naslidkiv chlenstva Ukrainy u Svitovii orhanizatsii torhivli [Assessing the impact of Ukraine's membership in the World Trade Organization]*. Kharkiv: VD «INZhEK» [in Ukrainian].
  15. Makhanova, Iu. M. (2014). Vyznachennia komparatyvnykh perevah eksportu produktsii ahropromyslovoho sektoru Ukrainy v umovakh chlenstva v SOT ta asotsiatsii z YeS [Determining comparative advantages of exports of agricultural sector of Ukraine in the conditions of WTO membership and EU Association]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign Trade: Economics, Finance, Law*, 5–6, 46–60 [in Ukrainian].
  16. Pakhomov, Iu. (2008). Bifurkatsiyni stan svitosystemnoho yadra naperedodni zminy svitovykh lideriv [The bifurcation state of the world-system kernel in anticipation of the shift of world leaders]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine's Economy*, 4, 4–14 [in Ukrainian].
  17. Kuznetsova, I. (2010). Rynok zerna Ukrainy: tendentsii ta stratehichnyi vektor rozvytku [The grain market of Ukraine: trends and strategic vector of development]. *Ekonomist – The Economist*, 10, 10–12 [in Ukrainian].
  18. Mikol'skaja: V Ukraine skoro budet sozdana Nacional'naja jeksportnaja strategija [Mikol'skaya: Ukraine will soon create a National Export Strategy]. (n.d.). <http://112.ua/obshchestvo/mikolskaya-v-ukraine-skoro-budet-sozdana-nacionalnaya-eksportnaya-strategiya-356732.html>. Retrieved from <http://112.ua/obshchestvo/mikolskaya-v-ukraine-skoro-budet-sozdana-nacionalnaya-eksportnaya-strategiya-356732.html> (accessed 21 December 2016) [in Russian].
  19. Hroisman ahituie ahrariiv zminyty pidkhid do eksportu [Groisman agitating farmers to change the approach to exports]. (n.d.). <http://www.ukrinform.ua/rubric-politycs/2118368-grojsman-agitue-agrariiv-zminiti-pidhid-do-eksportu.html>. Retrieved from <http://www.ukrinform.ua/rubric-politycs/2118368-grojsman-agitue-agrariiv-zminiti-pidhid-do-eksportu.html> (accessed 21 December 2016) [in Ukrainian].
  20. Porter, M. (2011). *Konkurentnaja strategija: metodika analiza otraslej i konkurentov [Competitive strategy: a technique of the analysis of branches and competitors]*. (Trans.). Moscow: Al'pina Publisher [in Russian].
  21. V Ukraini rizko skorochuietsia spozhyvannia khliba [The consumption of bread is reducing sharply in Ukraine]. (2016). <http://www.slovoidilo.ua/2016/12/01/novyna/ekonomika/v-ukrayini-rizko-skorochuyetsya-spozhyvannya-xliba>. Retrieved from <http://www.slovoidilo.ua/2016/12/01/novyna/ekonomika/v-ukrayini-rizko-skorochuyetsya-spozhyvannya-xliba> (accessed 26 February 2017) [in Ukrainian].
  22. Ukraina u 2015/2016 MR narostyla eksport zerna na 13,5% [Ukraine in the 2015/2016 marketing year increased its grain exports by 13.5 %]. (n.d.). <http://market.korupciya.com/2016/07/16/ukrayina-u-2015-2016-mr-narostila-eksport-zerna-na-13-5/>. Retrieved from <http://market.korupciya.com/2016/07/16/ukrayina-u-2015-2016-mr-narostila-eksport-zerna-na-13-5/> (accessed 1 March 2017) [in Ukrainian].
  23. Uriad zminyv spozhyvchyi koshyk [The government changed the consumer basket]. (n.d.). <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3769208-uriad-zminyv-spozhyvchyi-koshyk>. Retrieved from <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3769208-uriad-zminyv-spozhyvchyi-koshyk> (accessed 17 February 2017) [in Ukrainian].
  24. Vidomosti krain-chleniv SOT [Information

- about WTO members]. (n.d.). http://chamber.cn.ua/files/2014-Issue_44.pdf. Retrieved from http://chamber.cn.ua/files/2014-Issue_44.pdf (accessed 26 February 2017) [in Ukrainian].
25. Pavlenko, O. (2016). Ministr ahropolityky: uspikh ukrainskoho tvarynnytstva v rynkovomu rehuliuванні ta derzhpidtrymtsi [Minister of Agrarian Policy: Ukrainian success in the livestock depends on market regulation and state support. Retrieved from <https://daily.rbc.ua/ukr/show/uspeh-ukrainskogo-zhivotnovodstva-rynochnoe-1453804228.html> (accessed 1 March 2017) [in Ukrainian].
26. Retsept vyzhivannia dlia tvarynnykiv fermerskykh [Survival recipe for livestock farmers]. (n.d.). <http://www.4sg.com.ua/news.php?n=240449>. Retrieved from <http://www.4sg.com.ua/news.php?n=240449> (accessed 26 February 2017) [in Ukrainian].
27. Priuslovii vosstanovlenija i razvitiya orositel'nyh sistem Ukraine smozhet vyrashhivat' 100 mln t zerna [With the restoration and development of irrigation systems, Ukraine will be able to grow 100 million tons of grain]. (n.d.). <http://www.ukragroconsult.com/news/pri-uslovii-vosstanovleniya-i-razvitiya-orositelnyh-sistem-ukraine-smozhet-vyrashchivat-100-mln-t-zerna-kutovoi>. Retrieved from <http://www.ukragroconsult.com/news/pri-uslovii-vosstanovleniya-i-razvitiya-orositelnyh-sistem-ukraine-smozhet-vyrashchivat-100-mln-t-zerna-kutovoi> (accessed 7 March 2017) [in Russian].
28. Maslak, O. (2016). Rynok zerna vrozhaiu 2016 roku [Market grain harvest in 2016]. Retrieved from <http://propozitsiya.com.ua/rynok-zerna-vrozhayu-2016-roku> (accessed 21 December 2016) [in Ukrainian].
29. Urozhajnost' zernovykh – Germanija (1960 – 2015) [Cereal yield – Germany (1960 – 2015)]. (n.d.). http://data.trendeconomy.ru/indicators/Cereal_Yield/Germany. Retrieved from http://data.trendeconomy.ru/indicators/Cereal_Yield/Germany (accessed 26 February 2017) [in Russian].
30. Rynok m'iasa v Ukraini: pidsumky 2015 roku, pohliad u maibutnie [Meat Market in Ukraine: results of 2015, looking to the future]. (2015). <http://ait-magazine.com.ua/news/rinok-myasa-v-ukrayini-pidsumki-2015-roku-poglyad-u-maybutnie>. Retrieved from <http://ait-magazine.com.ua/news/rinok-myasa-v-ukrayini-pidsumki-2015-roku-poglyad-u-maybutnie> (accessed 21 December 2016) [in Ukrainian].
31. Balansy popytu i propozytii osnovnykh vydiv prodovolchikh resursiv chastyna II stanom na 01.11.2016 [Balance supply and demand of the main types of food resources as part II 11.01.2016]. (2016). Retrieved from <http://uga-port.org.ua/balansy-zerna/balansy-mrg/balansi-popitu-propozits-osnovnykh-vid-v-prodovolchikh-resurs-v-chastina-s>. (accessed 21 December 2016) [in Ukrainian].

И. А. Артеменко, кандидат экономических наук, доцент (Высшее учебное заведение Укопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Экспорт зерна в новой хозяйственной стратегии Украины.**

Аннотация. Цель статьи заключается в изучении состояния экспорта зерна в новейшей экономической стратегии Украины. **Методика исследования.** Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: анализа и синтеза, систематизации и обобщения, диалектического подхода. **Результаты.** В статье исследовано современное состояние экспорта зерна на мировые рынки и обоснована необходимость изменений в зерновом балансе страны, которые определяются задачами продовольственной безопасности и трансформации сырьевого характера национального хозяйства Украины в инновационную экономику. **Практическое значение результатов исследования.** Исследование рассмотренной в статье проблемы позволяет сделать такие выводы: дальнейшее увеличение производства зерна должно основываться на росте плодородия сельскохозяйственных земель; в растущем количестве зернового баланса внутренним потребностям следует уделять приоритетное внимание в экспортной политике государства и регулировать налоговым законодательством и лицензированными объемами экспорта; экспорт зерна должен осуществляться в рамках политики перехода от сырья к инновационной стратегии развития национальной экономики.

Ключевые слова: зерновое хозяйство, экспорт зерна, продовольственная безопасность, мировые рынки, внутренний рынок, пищевая промышленность, животноводство, таможенная политика.

I. Artemenko, *Can. Econ. Sci., Docent (Poltava University of Economics and Trade)*. **Grain exports in the new economic strategy of Ukraine.**

Annotation. **The purpose** of the paper is to study the state of export of grain in the latest economic strategy of Ukraine. **Methodology of research.** The objectives of the article implemented by using the following general and specific research methods: analysis and synthesis, systematization and generalization, dialectical approach. **Findings.** The article highlights the current rate of grain exports to world markets and the necessity of changes in a country's grain balance, which are determined by the transformation of the Ukrainian economy from commodity economy into an innovative one. **Practical value.** The study of the problem discussed in the article makes it possible to draw the following conclusions: the further increase in grain production should be based on the growth of the fertility of agricultural land; in the growing amount of grain balance domestic needs should be given priority in the export policy of the state and regulated by tax legislation and licensed volumes of exports; grain exports should be carried out within the framework of the policy of transition from raw materials to the innovative strategy of development of the national economy.

Keywords: grain production, grain exports, food safety, global markets, domestic market, food industry, animal husbandry, customs policy.